

Јелена Вукоичић*

Оригинални научни рад
UDK 323.1:327(497.1),,1914/1918”
doi 10.7251/POL1407081V

**НАЦИОНАЛНО И НАДНАЦИОНАЛНО – СЛАБОСТИ
И ЗАБЛУДЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ
NATIONAL AND SUPRANATIONAL – MISCONCEPTIONS AND
WEAKNESSES OF YUGOSLAV IDEOLOGY**

***Summary:** In this article the author analyses ideological and political bases of the ideal of national liberation and unification of the Yugoslav peoples, created in 19. century. Conceptions and program of the unification were determined by ideological viewpoints of their carriers, who were linking unification with the resolution of the position of Yugoslav peoples, after the centuries of occupations of Turkey and Austro – Hungary; these different attitudes and programs, beside the desire for liberation, were also linked by the awareness of ethnic closeness, which differentiated Slavic from Non - Slavic peoples. The founders of Yugoslav idea, enthralled with the revolutionary spirit and unballasted by national exclusivity, however, displayed true naivety, and lack of understanding of those phenomena which represented key obstacles to the common state, national identity and nationalism. Yugoslav ideologists, movements and organizations had built their enthusiasm and hope on the ideas which were revolutionary, romantic and, above all, unrealistic, which showed after two breakdowns of the common state in the period of 70 years.*

***Key words:** national liberation, unification, Yugoslav idea / ideology, Yugoslav peoples, Revolutionary youth, national identity, nationalism*

***Сажетак.** У овом чланку аутор разматра идеолошке и политичке основе идеје националног ослобођења и уједињења југословенских народа, настале у 19. веку. Концепције и програм уједињења одређивали су идеолошки погледи њихових носилаца који су повезивали уједињење с решавањем положаја југословенских народа, након вишевековних окупација Турске и Аустроугарске; ове различите ставове и програме, поред жеље за ослобођењем, повезивала је и свест о етничкој блискости југословенских народа која их је као словенске народе разликовала од несловенских народа. Творци југословенске идеје, занесени револуционарним духом и неоптерећени националном искључивошћу, по-*

* др политикологије из Београда

казали су, међутим, својеврсну наивност, али и неразумевање оних појава које су представљале кључне препреке стварању заједничке државе, националног идентитета и национализма. Југословенски опредељени идеолози, покрети и организације свој ентузијазам и наду градили су на идејама које су биле револуционарне, романтичне и, изнад свега, нереалне, што се и показало након два слома заједничке државе у периоду од 70 година.

Кључне речи: национално ослобођење, уједињење, југословенска идеја/ идеологија, југословенски народи, Револуционарна омладина, национални идентитет, национализам

У в о д

Свест о етничкој блискости југословенских народа, настала почетком 19. века, временом се развила у широк покрет за национално самоослобођење на чијим је темељима и створена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, 1918. године.¹ Револуционарна југословенска идеологија имала је за циљ ослобађање од окупационих сила, Турске и Аустроугарске, и уједињење свих Јужних Словена у политичку заједницу, односно државу Југославију. Југословенска идеја није се темељила на историјској или митској представи о старој југословенској држави. Нису је обнављали и чували један језик, заједнички обичаји и традиције, и иста вера. Југословенска идеја била је новијег порекла и углавном су је заступали политички и интелектуални чиниоци. У време Анексионе кризе и балканских ратова (када је било у највећем успону) за југословенство су били најзагрејанији малобројни интелектуалци, при чему је „масовну“ подршку добило од средњошколске и студентске младежи.²

Од самог настанка југословенски покрет био је повезан са „прогресивним“ идејама, просвећеношћу, либералном демократијом и револуционарним радикализмом. Ови утицаји омогућили су сагледавање заједничких одлика јужнословенских народа, али су, истовремено, на неки начин, маргинализовали оне карактеристике које су ове народе објективно делиле, али и чиниле њихове основне етничке, националне и културне специфичности. Творци југословенске идеје, занесени револуционарним духом и неоптерећени националном искључивошћу, показали су, стога, својеврсну наивност, али и неразумевање феномена кључних за функционисање и опстанак већине савремених држава, националног идентитета и национализма.³

¹ Погледати: Васа Чубриловић, „Историјски основи постанка Југославије 1918“ у *Одабрани историјски радови*, Народна књига, Београд, 1983; Василије Крестић, *Српско - хрватски односи и југословенска идеја*, Народна књига, Београд, 1983; Владимир Ћоровић, *Историја Југославије*, Народно дело, Београд, 1933

² Живота Ђорђевић, „Фактори настанка као узроци нестанка“, *Социолошки преглед*, Вол. XXVII, Бр. 2, 1994, стр. 274

³ Појам идентитета као социолошког концепта првенствено представља везу између појединца и

Политичке и идеолошке основе југословенства

Током 19. века идеја националног ослобођења и уједињења у југословенску заједницу добијала је најразличитије облике, преко захтева за културним препородом и равноправношћу језика, до идеје аутономије у саставу Аустро-Угарске, уније југословенских народа, интегралног југословенства, и панславистичких програма. Концепције и програм уједињења одређивали су идеолошки погледи њихових носилаца који су повезивали уједињење с решавањем положаја југословенских народа, било њиховом самосталном снагом или помоћу великих супарничких сила, било револуцијом на рушевинама Турске или Аустро-Угарске, или њиховим окупљањем око Србије као државног језгра. Прве две деценије 20. века биће у историји забележене као време артикулације идеје југословенства. Око те идеје окупиле су се различите етничке и конфесионалне групације, с мање или више јасно уобличеном представом о уједињењу Јужних Словена, оних који су имали самосталну државу и оних који су живели под влашћу Двојне монархије.⁴ Ова „артикулација“, међутим, као процес никада није ни завршена нити до краја уобличена, што, ипак, није спречило стварање заједничке државе.

Кључни моменат у еволуцији југословенске идеје и покрета представља стварање Хрватско – Српске коалиције у Хрватској, крајем 1905. године. Ово је био први историјски пример уједињења великих и значајних политичких организација оба народа, које су као крајњи циљ истицале уједињење Јужних Словена. Ова коалиција почивала је на начелима либералне демократије која је стављала нагласак на демократске политичке институције. Партије које су

одређене категорије или групе. Процес изградње идентитета заправо је процес класификације и повезивања појединца са неким или нечим другим, с обзиром на то да је идентитет заснован на истовременом опажању сличности и разлика. Без обзира на различите услове друштвено-историјског развоја, културне и друге специфичности, међутим, национални идентитет и даље представља доминантну врсту групног идентитета у савременом свету. У оквиру већине нација њихови припадници усмеравају своју примарну лојалност према својој националној, односно етничкој групи, тако да национални интереси углавном долазе испред и превазилазе све друге државне интересе. Један од најзначајнијих савремених друштвених феномена, произишао из концепта нације, јесте идеологија национализма без које националне заједнице не би имале своју политичку свест ни начин деловања, односно, другим речима, без које би се нације свеле на ниво етничких група. Национализам представља комплексан политички и друштвени феномен, моћну комбинацију идеологије, осећања и принципа, која се уздиже изнад политичких и државних граница у својој намери да заштити групни културни идентитет и осигура опстанак своје кључне компоненте, нације. Моћ национализма у великој мери произилази из тога што ова идеологија припадницима одређене нације пружа историјске хероје, митове о пореклу, визије јединства, и сигурности идентитета; она, стога, испуњава једну од основних људских потреба – потребу за сигурношћу; погледати: Anthony D. Smith, *National Identity*, Penguin, London, 1991; George Schopflin, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, London: Hurst & Company, 2000; Michael Hechter, *Containing Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Michael Ignatieff, *Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1995

⁴ Жанета Ђукић Перишић, Иво Андрић и „Млада Босна“, *Печат*, 11.04.2014

је чиниле имале су просвећен однос према религији; религија је, сматрало се, требало да представља приватну ствар појединца, а не утицајну снагу у политичком животу.⁵

Када је у питању било уједињење Јужних Словена, пре Првог светског рата ретко се расправљало о томе који би се од постојећих државних облика могао применити у овом случају, јер су размишљања о повезивању јужнословенског простора још била на нивоу магловитих идеја; они који су се о томе изјашњавали, видели су га као дуг процес. Полази ли су од потреба међусобног упознавања и постепеног приближавања, после којих би уследила и формална повезивања, најпре неким царинским унијама или савезима, а тек у далекој будућности се мислило и на неки чвршћи државно - правни заједнички оквир.⁶ Присталице југословенства, у складу са својом националном припадношћу, имали су различите мотиве за уједињење: „За Србе је уједињење *југословенског простора* била могућност да се окупе у оквиру матичне државе јер је готово половина Срба живела расута по околним царствима – Хабсбуршком и Турском. Од значаја је била и чињеница да би уједињењем настала већа и снажнија држава, самим тим и спремнија да се одупре страним продирањима на Балкан. За *југословенске народе* у оквиру Аустро - Угарске, након вековне туђинске власти, заједничка словенска држава пружала би веће гаранције за опстанак јер би се нашли у окружењу народа сличног или истоветног етничког порекла, сличног или истог језика.“⁷

Међу присталицама југословенства било је много идеолошких и политичких разлика, али је, нарочито међу интелектуалцима, постојала тежња за стварањем „националне платформе“ југословенске идеје. Наиме, да би оваква идеја заживела били су јој потребни и „докази“ етничке блискости јужнословенских народа, првенствено Срба и Хрвата, који су требали да чине окосницу будуће заједничке државе. Многи југословенски опредељени историчари истicali су етничке и културне основе југословенства, односно међусобну етничку сродност југословенских нација која их је као словенске народе разликовала од несловенских народа.⁸

⁵ Погледати: Алекса Ђилас, *Оспоравана земља: Југословенство и револуција*, Књижевне новине, Београд, 1990

⁶ Љубинка Трговчевић, „Европски узори у разматрању југословенског уједињења међу српским интелектуалцима почетком 20. века“, *Дијалог повјесничара – историчара*, 12 – 14 мај 2000, Вол. 3, Загреб, 2001, стр. 263

⁷ Исто., стр. 257

⁸ Васа Чубриловић, „Историјски основи постанка Југославије 1918“ у *Одабрани историјски радови*, Народна књига, Београд, 1983, стр. 562; један од најпознатијих југословенских идеолога, професор Јован Цвијић, поставио је идеолошке основе југословенског програма у свом чувеном делу „*Балканско полуострво*“, које представља „многострану студију у којој је један географски рејон научно обрађен обухватањем његових битних природно – географских и друштвено – историјских саставница“. Цвијић који је, иначе, географ, своју научну синтезу није изградио једино на основама својих дотадашњих истраживачких резултата и свог целокупног научно - истраживачког искуства, него је у све то унео своја општа политичка и идеолошка опредељења.

Иако је југословенство полазило од неке основне идеје заједничких интереса и етничке блискости, оно се никада није развило у кохерентну политичку и националну идеологију: „Идеолози југословенства нису, наине, дали поуздан одговор на кључно питање о томе да ли су Југословени или Срби, Хрвати и Словенци један једноимени или један троимени народ, један троплемени народ или три сродна народа. Од вербалних решења, садржаних у списима истакнутих личности, у журналистици, али и у званичним документима политичких партија и државних органа може се сачинити шарена колекција, настала из велике збирке. За разлику од националних идеологија, које су имале многобројне идеологе и мноштво присталица, и од југословенске идеје, која је имала бројне идеологе и мало присталица, мисао о троплеменом или троименом народу није имала ни идеологе ни присталице, а ипак је претворена у формулу по којој је 1918. године створена нова држава.“⁹ Са уставно - правног становишта то је била држава једног, политичког народа. Политичка конструкција новог народа била је, међутим, једнако примитивна и анахрона као и образложење о његовој подели на три племена.¹⁰

Југословенство никада није било, нити је могло да буде, национална идеологија у смислу народне свести, него политичка доктрина, од почетка нејасног и променљивог садржаја и неизвесних последица.¹¹ Крајњи циљ овог покрета – југословенска држава, замишљена је као „идеална“ заједница међусобно сличних народа који би у тој и таквој заједници могли да граде заједничку будућност уз међусобно уважавање културних специфичности. Читава идеја лабаво је почивала на могућности настанка *нација хибрида* подстакнутих настајањем и постојањем неке државне заједнице.¹² Проблем са овом идејом, међутим, лежи у националној искључивости која универзално оптерећује и дестабилизује мултиетничке заједнице. Читав феномен националне државе замишљен је као ексклузивистички принцип, држава једног већинског народа

Тако у наведеној анализи порекла становништва Балкана на основу његовог кретања стоји: „До великих метанастационих покрета једва су се познавали Срби и Хрвати, а још мање Срби и Словенци. Услед сеоба турскога времена Срби су се у великој мери измешали са Хрватима (...) Наше народно јединство не почива само на првобитном сродству наших племена; не почива, осим тога, једино на српско хрватском књижевном језику и унеколико на заједничкој књижевности, као што се обично мисли. Заједничком књижевном језику претходила је дуга периода етничког и етнобиолошког изједначавања и стапања у турско и млетачко доба. И због ње народно јединство има дубље основе, праве народне основе“; погледати: Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље: Основи антропогеографије*, Београд, Завод за издавање уџбеника социјалистичке републике Србије, 1966

⁹ Живота Ђорђевић, „Фактори настанка као узроци нестанка“, *Социолошки преглед*, Вол. XXVII, Бр. 2, 1994, стр. 274

¹⁰ Исто, стр. 275

¹¹ Исто.

¹² Љубинка Трговчевић, „Европски узорци у разматрању југословенског уједињења међу српским интелектуалцима почетком 20. века“, *Дијалог повјесничара – историчара*, 12 – 14 мај 2000, Вол. 3, Загреб, 2001, стр. 259

која постоји како би штитила *његове* интересе, права и културу.¹³

Революционарна омладина и идеја националног ослобођења

Поред неких чланова интелектуалне и политичке елите, најватренију подршку југословенској идеји давали су припадници револуционарних организација и покрета, углавном састављених од средњошколаца и студената. Крајем 19. века у Хабсбуршкој монархији дошло је до стварања читаве генерације младих, углавном српских и хрватских, припадника револуционарног покрета, који су, у основи, тежили ка ослобађањем од аустроугарске власти и, већином, подржавали идеју уједињења Јужних Словена у јединствену државу. У југословенској историографији познати као „Револуционарна омладина“, ови млади људи нису заступали никакву кохерентну ни развијену идеологију. Борбеност и острашћеност „Револуционарне омладине“ били су делом реакција на све опресивније мере аустроугарског режима. Млади револуционари су, с романтичним одушевљењем, веровали у неминовност националне и друштвене револуције, уз учешће народних маса.¹⁴ Постојала је важна веза између радикализма у друштвеним питањима и радикализма у националном питању. Револуционарни јужнословенски социјалиста најчешће је био и национални револуционар који се бори за уништење Аустро - Угарске. Он је, поред тога, веровао и у национално јединство свих Јужних Словена и у нужност стварања њихове јединствене државе, из следећих разлога:

Мада није било ни тог интернационализма, космополитизма који би, сами по себи, били у стању да воде ка идеји југословенског уједињења, пошто су, већ по дефиницији, били ослобођени сваке националне, етничке, културне и језичке садржине, ипак су, ако се до њих искрено држало, интернационалистичке и космополитске вредности могле да допринесу јачању југословенства међу припадницима разних народа, тиме што су развијале сарадњу и јединство међи младим српским, хрватским и муслиманским револуционарима.

„Прогресивни“ револуционар био је антиклерикалац и, често, атеиста. За Хрвате, Муслимане и Србе су конфесионалне односно религијске разлике биле важан елемент националног идентитета и извор културне различитости. Атеистичка и антиклерикална схватања тежила су брисању тих разлика, те, стога, и лакшем успостављању јединства. У односу на идеју јужнословенског уједињења није било битних разлика између јужнословенских либералних де-

¹³ Идеја нације нераскидиво је везана за концепт националне државе. У већини случајева националне заједнице деле аспирацију и жељу да добију или задрже своју сопствену државу, док је циљ и идеал сваког националистичког покрета и идеологије национална држава, то јест територијално - политичка јединица чије се границе подударaju или приближно подударaju са територијалном дистрибуцијом националне групе; погледати: Thomas Hulland Eriksen, *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, London: Pluto Press, 1993

¹⁴ Алекса Ђилас, *Оспоравана земља: Југословенство и револуција*, Књижевне новине, Београд, 1990, стр. 63

мократа и „напредних“ револуционара. То се лако може разумети узме ли се у обзир да су се, посебно када је реч о религији и цркви, идеје и вредности и једних и других, темељиле на баштини просвећености и традицији европског критичког рационализма.

Револуционарни социјалиста је историју посматрао у светлу класне борбе, угњетавања и експлоатације. Тако је, посредством свог радикализма, „напредни“ револуционар губио своје националне свести – онај, како би га он описао „назадан“ и „реакционаран“ део. Ова врста редукције хрватске и српске националне свести отклањала је ону крајње значајну историјску разлику међу њима и међусобно их зближавала.

Усредсређеност „напредних“ револуционара на друштвене проблеме тежила је брисању политичког значаја националног идентитета.¹⁵

На примеру „Револуционарне омладине“ могу се видети неке од главних слабости и заблуда читаве југословенске идеологије. Чланови ових организација били су оправдано незадовољни влашћу окупаторских режима и одлучни да се против те власти и репресије боре. Њихов револуционарни занос темељио се на идеји ослобођења од туђинске власти, а неоптерећеност националним разликама и специфичностима довела је до масовног прихватања југословенства. „Револуционарна омладина“ спајала је приврженост југословенској идеји с романтичним веровањем да једна самопожртвована, револуционарна елита треба да води народ у борби за национално и друштвено ослобођење; своје југословенство сматрали су примером „надплеменске“ националне свести: Хрвати и Срби су, за њих, били само „племена“, док су Југословени били нација.¹⁶ Револуционарни приступ решавању националног питања, који су имале ове организације, може се упоредити са политичким програмима револуционарних режима генерално. Наиме, због тога што сами револуционари у потпуности верују у поредак који стварају, они, такође, сматрају да су у потпуности ван домаћаја утицаја старог поретка и да ће сви други одмах прихватити нови свет који им они нуде. На овај начин се успоставља менихеански начин размишљања у коме се наслеђе историје – стварне, живе, аутентичне прошлости – одбацује као непријатељска завера због сујетног покушаја да се елиминише сама историја.¹⁷

Суштина „југословенске идеје“ коју је промовисао овај покрет, као што је случај са овом идејом генерално, била је, иначе, донекле магловита и нејасна. Осим јасне визије о неопходности борбе за ослобођење и начелне сагласности око евентуалног стварања заједничке државе југословенских народа, ове организације нису имале никакву изграђену политичку платформу. Свака идеја о уједињењу југословенских народа, да би имала и најмању реалну шансу за

¹⁵ Исто, стр. 63-64

¹⁶ Исто, стр. 39

¹⁷ George Schopflin, *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe*, London: Hurst & Company, 2000, p.335

успех, морала је да се заснива на акомодацији различитих (супротстављених) националних идентитета и интереса; млади револуционари, међутим, на сличан начин као и поједини припадници политичке и интелектуалне елите, нису обратили довољно пажње, односно, прецизније, готово да уопште нису обрађали пажњу на национални фактор са којим је требало рачунати као са основном препреком било каквој идеји стварања заједничке државе.

Идеја националног ослобођења и уједињења југословенских народа заснивала се на различитим идеалистичким, либерално – демократским, револуционарним, прогресивним и просвећеним визијама. Уска веза југословенства и „прогресивних“ идеја има извориште у првобитној повезаности југословенства с просвећеношћу. Сазнајна ограничења просвећености, међутим, била су велика, јер она није схватала значај традиције, историје и колективног сећања. Мањкало јој је „мудрости“, јер јој је приступ често био аисторијски и нерелан. Док су и хрватски и српски национализам углавном били окренути прошлости, просвећеност и југословенство били су претерано окренути будућности, занемарујући улогу традиције и историјског сећања. Хрватска и српска национална свест углавном су се темељиле управо на ономе што просвећеност није била у стању да сагледа.¹⁸

Може се рећи да је, заправо, читав покрет за национално ослобођење, уоквирен у наднационалну југословенску идеологију, на неки начин био талац времена и историјских околности у којима је настао; југословенство је више представљало и више се испољавало као одбрамбени механизам него као свесна тежња доминантних чинилаца историје за изграђивање југословенске цивилизације. Југословенски покрет био је романтичарски и идеалистички, његова идеја је несумњиво била племенита, али је читаво његово постојање било условљено постојањем окупације неке велике силе и тежњом ка ослобађањем од исте. Овај револуционарни покрет био је, сасвим природно, оптерећен идејом свргавања омражених окупатора са власти и достизањем идеала слободе у условима у којима је то изгледало као далек и тешко остварив циљ. У региону који је вековима био под влашћу различитих великих сила, овај идеал достигао је монументалне пропорције и свако размишљање о фундаменталним разликама и конфликтима међу локалним народима било је секундарно у односу на отпор омраженом Аустро - Угарском и Турском царству.

Онда када је циљ ослобођења постигнут „одбрамбени принцип“ југословенства изгубио је свој смисао, док је читава југословенска идеја само додатно ојачала већ постојеће етничке идентитете и међусобне антагонизме. Југословенски опредељени идеолози, покрети и организације свој ентузијазам и наду градили су на конфузно идеализму – идејама које су биле револуционарне, романтичне и, изнад свега, нерелане. У својој студији „*Југословенска идеологија – Истина о југославизму*“, Јован Дучић истиче да овај покрет „и није био

¹⁸ Алекса Ђилас, *Оспоравана земља: Југословенство и револуција*, Београд, Књижевне новине, 1990, стр. 38 - 39

поникао ни из каквих позитивних основа, него из једног апсолутног неспоразума; продукт једног нарочитог поремећаја свих здравих начела за живот; једна романтика која је постављена насупрот реалне политике; и једна фатаморгана која је одвела у катастрофу државу Србију, једино реално у том нездравом сну о немогућем и неприродном.¹⁹ Да се направи Југословенска Држава, требало је направити Југословенски Народ, и имати југословенски језик. Али су Хрвати били врло национално искључиви, а Срби и одвећ богати својом традицијом велике државе и Царства, који су у нека времена биле прве државе на Балкану; били су опијени и новим тек јучерашњим победама, које су их у целом свету биле прославили. А језик су звали једни српским, а други хрватским. Кад се још узму у обзир међусобна вековна нетрпељивост, верска разлика, културни менталитет, онда се такво нивелисање и амалгамирање није могло ни замислити као остварљиво овако неочекиваним државним спајањем никад и ничим неприпреманим, а чак и непредвиђеним.²⁰

Закључак

Главне присталице југословенске идеологије, припаднике интелектуалне елите, либералне демократе и чланове омладинских покрета и организација спајале су романтичне и револуционарне идеје, које су се показале као нереалне и неодрживе. „Паралелне“ историје и перцепције југословенских народа, од самог настанка заједничке државе, изнутра су уништавале њене институције, друштво и све идеје на којима је почивала. Наиме, “југославизам” је за Хрвате био оличење православља, балканизма и ћирилице; а за Србе је био антитеза Српства, проверавање и ренегатство напрема свих великих традиција Светосавља: немањићке идеје о заједници Државе и Нације и Цркве у једном и истоветном моралном појму.”²¹

Национализам као принцип своју комплексност гради на чињеници да је истовремено позитиван и негативан, конструктиван и деструктиван, односно да настаје како на међусобним сличностима, тако и на међусобним разликама; своје културне посебности етничке групе и нације истовремено граде на опажају међусобних сличности и разлика у односу на „супротстављене“, често „непријатељске“ групе.²² У случају Југославије и југословенске идеје,

¹⁹ Јован Дучић, Југословенска идеологија – „Истина о Југославизму“, *Пројекат Растко* – *Историја*, http://www.rastko.rs/istorija/jducic-jugoslovenstvo_c.html

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

²² Огромна и импресивна моћ национализма може да буде позитивна и уједињујућа, али и деструктивна и дестабилизујућа истовремено, у зависности од тога са које се стране посматра и, често супротстављених, интереса различитих националних група, с обзиром на чињеницу да национализам као политички принцип углавном има за циљ остваривање интереса једне нације на рачун друге. Више на тему национализма погледати у: Anthony D. Smith, *National Identity*,

овај принцип се показао као погубан по њене дугорочне интересе; у тренуцима одсуства Аустроугарске, због чије је окупације покрет за самоослобођење и настао, југословенски народи више нису имали заједничког непријатеља, а њихова национална свест почела је да се обликује кроз даље продубљивање међусобних антагонизама, првенствено отпор хрватске политичке елите наводном српском хегемонизму.²³

Проблем читаве идеје националног ослобођења, уоквирене у наднационалну југословенску идеологију, у великој мери био је изазван њеним револуционарним духом, односно историјским околностима у којима је настала. Огромна жеља првенствено Срба, али и неких других народа, да се коначно ослободе од окупаторске власти и створе слободну државу, довела је до идеолошке заслепљености поборника југословенске идеје који нису обратили довољно пажње на све препреке са којима би се њена имплементација евентуално суочила. С обзиром на чињеницу да они који су искрено заступали југословенство и нису могли да буду националисти, овакав превид није зачуђујући; они који не подржавају националне идеологије често не разумеју у потпуности велику и деструктивну моћ национализма, што се веома јасно показало на трагичном примеру историјске судбине југословенске идеје, идеологије и државе.

Penguin, London, 1991; Michael Hechter, *Containing Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Michael Ignatieff, *Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1995

²³ Приписати, међутим, све југословенске проблеме искључиво борби између различитих политичких интереса југословенских народа представљало би занемаривање стварне снаге национализма који је, од времена када је настао, односно 19. века, једна од најмоћнијих и најутицајнијих идеологија на глобалној политичкој сцени. Национална идеологија се никада не имплементира искључиво „одозго на доле“, већ је њено кретање двосмерно; другим речима, политичке елите до одређене границе могу да утичу на понашање маса, али супротно је такође истина. У случају Југославије национални принцип суштински је онемогућавао опстанак државе и довео до њеног коначног распада. Супротстављеност елита је, међутим, само рефлектовала међунационалне антагонизме који су се међусобно „хранили“, и од којих је, заправо, зависила снага самих југословенских нација.

Литература

- Дучић, Јован, Југословенска идеологија – „Истина о Југославизму“, *Пројекат Растко – Историја*, http://www.rastko.rs/istorija/jducic-jugoslovenstvo_c.html
- Ћилас, Алекса, *Оспоравана земља: Југословенство и револуција*, Београд, Књижевне новине, 1990
- Ђорђевић, Живота, „Фактори настанка као узроци нестанка“, *Социолошки преглед*, Вол. XXVII, Бр. 2, 1994
- Ignatieff, Michael, *Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism*, Farrar, Straus and Giroux, New York
- Крестић, Василије, *Српско - хрватски односи и југословенска идеја*, Народна књига, Београд, 1983
- Митровић, Андреј, „Надрастање пораза и победа“, у *Историја српског народа VI-2*, Српска књижевна задруга, Београд, 2000
- Перишић Ђукић, Жанета, Иво Андрић и „Млада Босна“, *Печат*, 11.04.2014
- Smith, Anthony D., *National Identity*, Penguin, London, 1991
- Трговчевић, Љубинка, „Европски узор у разматрању југословенског уједињења међу српским интелектуалцима почетком 20. века“, *Дијалог повјесничара – историчара*, 12 – 14 мај 2000, Вол. 3, Загреб, 2001
- Ђоровић, Владимир, *Историја Југославије*, Народно дело, Београд, 1933
- Hylland Eriksen, Thomas, *T Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, London: Pluto Press, 1993
- Hechter, Michael, *Containing Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2000
- Цвијић, Јован, *Балканско полуострво и јужнословенске земље: Основи антропогеографије*, Београд, Завод за издавање уџбеника социјалистичке републике Србије, 1966
- Чубриловић, Васа, „Историјски основи постанка Југославије 1918“ у *Одабрани историјски радови*, Народна књига, Београд, 1983